

І.М.Забіяка

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкрито особливості організації самостійної роботи студентів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують формування якості знань, умінь та навичок майбутніх фахівців.

Ключові слова: *самостійна робота, інформаційно-комунікаційні технології, навчальний процес.*

У період реформування вітчизняної освіти та входження її в Європейський освітній простір особливої актуальності набуває формування у студентів ВНЗ здібностей, пов'язаних із самостійним пошуком нових знань та формуванням умінь навчатися впродовж життя. Особливо актуальною стає проблема організації самостійної роботи студентів із використанням інноваційних технологій.

Досвід застосування інформаційних технологій у навчальному процесі, як у нашій країні так і за кордоном, дає підставу стверджувати, що при використанні інформаційно-комунікаційних технологій розкриваються резерви навчального процесу, потенціал особистості та індивідуальності студента, розширюються дидактичні можливості викладача та інтегрується взаємодія студента і викладача.

Мета статті – проаналізувати використання інформаційно-комунікаційних технологій при організації самостійної роботи.

При організації самостійної роботи в контексті використання інформаційно-комунікаційних технологій ми ґрунтуємося на методологічних підходах: особистісно орієнтованого, диференційованого, системності та структурно-функціональних зв'язків.

Диференційований підхід до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні розширює доступність освіти. Під цим розуміється не тільки і не стільки розширення доступу студентів до освіти, але й забезпечення гнучкої і безперервної освіти (навчання протягом усього життя). Отже, відбувається зміна якості освіти, яка передбачає посилення ролі самостійного навчання, освоєння нових інформаційних технологій, використання додаткових освітніх ресурсів. Особистісно орієнтований підхід при організації самостійної роботи студентів у вищих технічних навчальних закладах передбачає створення умов, що забезпечують можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження. Виходячи з цього, ми визначаємо самостійну роботу, як особливий вид пізнавальної діяльності, в процесі якої відбувається формування оптимального для даного індивіда стилю обробки інформації на основі інтеграції його суб'єктивного досвіду.

Об'єктивна необхідність системного підходу до навчального процесу була обґрунтована у вітчизняній дидактиці давно. Якщо при традиційних технологіях навчання системність викладу навчального матеріалу можна було в тій чи іншій мірі забезпечити, то встановлення структурно-функціональних зв'язків між фрагментами навчального матеріалу як би залишалося поза кадром. При активному використанні інформаційно-комунікаційних технологій існує не тільки можливість, але і об'єктивна необхідність системності і структурно-функціональної єдності викладу навчального матеріалу.

По-перше, програмну реалізацію начального курсу без систематизації і структуризації навчального матеріалу просто неможливо здійснити. Будь-яка комп'ютерна програма, подібно до пам'яті людини, зберігає в різних «розділах» окремі фрагменти навчального матеріалу і забезпечує можливість легкого і швидкого доступу користувача до цих фрагментів. При цьому, програма відображає взаєморозташування і зв'язок цих фрагментів і забезпечує їх системну взаємодію. Таким чином, використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті викликало необхідність нових підходів до проектування і організації навчального процесу. Викладач, який використовує інформаційно-комунікаційні технології, проводить істотно велику за об'ємом підготовчу роботу з структуризації та систематизації навчального матеріалу і встановленню структурно-функціональних зв'язків між його фрагментами.

По-друге, структурований і систематизований навчальний матеріал, в якому чітко означені структурно-функціональні зв'язки між його фрагментами, краще сприймається і легше засвоюється студентами. Маючи у своєму розпорядженні такий навчальний матеріал, студент має можливість багаторазового і легкого звертання до окремих фрагментів та до системи у цілому. Структурований і систематизований матеріал легше зберігається в довготривалій пам'яті людини, ніж набір розрізнених фактів і уявлень.

По-третє, структуризація і систематизація матеріалу, що вивчається, сприяють розвитку системного, структурного мислення та інтелекту у студентів. Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують можливість вільної навігації студента по матеріалах, що вивчаються, а також збільшення навчального курсу або його коректування шляхом введення чи доопрацювання окремих модулів навчального матеріалу.

Аналізуючи вищевикладений теоретичний матеріал, ми вважаємо, що самостійну роботу можна розглядати як систему, що має свою структуру. Виділимо наступні її компоненти: мотиваційний, інформаційно-змістовний, рефлексивний.

Грунтуючись на класифікації В.Єрмолаєвої [87], ми додали процесуальний компонент, оскільки в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій уміння і навички управління навчальною діяльністю та самоврядування актуальні, як ніколи. Кожен з компонентів передбачає певний рівень знань, умінь, навичок та особистісних якостей студентів. Розглянемо їх в контексті використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Мотиваційний компонент передбачає необхідність умінь активізувати свій позитивний досвід (переваги, переконання), бачити життєвий сенс у виконуваній роботі, підтримувати високий рівень мотивації на всіх етапах самостійної роботи. Мотиваційна сфера студента теж залежить від мотивів та їх характеристик.

Мотив самореалізації. Самореалізацію не можна розглядати як деякий кінцевий стан, правильніше вважати її процесом реалізації можливостей людини. Для пізнавальної діяльності – це процес розвитку інтелектуальних здібностей, самостійності, ініціативності. Провідним мотивом тут можна назвати прагнення найповніше розкрити свій потенціал. Підкріпленням мотивації самореалізації студентів стане надання їм певної самостійності у проектуванні індивідуальної освітньої траєкторії. Саме інформаційно-комунікаційні технології дозволяють вибрати темп вивчення навчальних матеріалів згідно індивідуальним можливостям, варіювати послідовність вивчення окремих тем.

Мотив приналежності. Потреба приналежності найяскравіше виражається в мотивах спілкування, співпраці, схвалення в певному соціальному оточенні. Інформаційно-комунікаційні технології надають студенту можливість спілкуватися з ученими та педагогами з будь-якої країни безпосередньо через електронну пошту, чат, ICQ, Skype, на форумах і різних електронних конференціях, також вступати в різні віртуальні співтовариства відповідно до своїх інтересів.

Мотив досягнення. Потреби досягнення пов'язані з безліччю мотивів: утвердження в очах викладачів, батьків, однокурсників; досягнення компетентності, упевненості у своїх знаннях; задоволення від пізнавальної діяльності, самого процесу та його результатів; прагнення до самостійності та саморегуляції пізнавального процесу тощо.

Підкріплення потреб досягнення ґрунтується на створенні умов, в яких студент відчуватиме себе компетентним, упевненим в тому, що він здатний самостійно справитися з поставленими перед ним завданнями.

Мотив статусу. Потреби статусу пов'язані з цілим рядом мотивів, таких як здобування вищої професійної освіти; бажання зайняти гідне місце у суспільстві; стати професіоналом у вибраній сфері діяльності тощо.

Ресурси інформаційно-комунікаційних технологій стають для студентів невід'ємною частиною навчальних матеріалів, що використовуються студентами.

Викладач допомагає їм у цьому, застосовуючи різні підходи з урахуванням майбутньої професійної діяльності студентів. Підбір цікавих і актуальних матеріалів дозволить студентам побачити переваги використання додаткових матеріалів. Важливим завданням педагога є необхідність привернути увагу студентів до роботи з формування своїх електронних ресурсів (рефератів, бази даних, анотованих каталогів тощо). Розуміючи, як важко і навіть нереально захистити студентів від звернення до веб-сайтів, що пропонують готові твори, реферати, курсові роботи і тому подібне, продуктивно створювати свої банки з кращих зразків подібних робіт, забезпечених коментарями викладачів.

Інформаційно-змістовний компонент вимагає від студента певного рівня знань та умінь, розвитку здібностей до аналізу, синтезу, порівняння, абстракції, узагальнення, навичків роботи з інформацією (швидке читання при збереженні високого ступеню розуміння тексту, умінь конспектувати, складати тези, доповіді тощо).

Даний компонент передбачає розвиток логічних операцій мислення через навички роботи з інформацією. Можливості мультимедіа та гіпертексту структурують навчальний матеріал так, щоб кожна частинка інформації забезпечувала вивчення окремої істотної ознаки об'єкту, що вивчається, абстрагуючись від інших його ознак, що сприяє успішності таких логічних операцій мислення, як аналіз, порівняння, абстракція. Також моделюються логічні операції синтезу та узагальнення. Синтез розуміється як побудова цілого із аналітично заданих частин. Тому викладачеві необхідно розробляти не прямі завдання для пошуку інформації (наприклад, за певним набором ключових слів) за обмежений час, а формулювати їх узагальнено, залишаючи за студентами право на вироблення різних варіантів пошуку.

Процесуальний компонент включає наступні уміння: визначення об'єму виконуваної роботи, виділення етапів роботи, постановка мети і завдань на кожному етапі діяльності, розподіл часу при виконанні завдання, організації робочого простору, залучення додаткових засобів для самостійного виконання завдання. Крім того, даний компонент передбачає певний рівень сформованості умінь управління собою.

Існує ряд програмних систем управління, як MS Outlook, Moodle, VLE та інші, які надають можливість ефективно організувати свій час і робоче місце: вони включають календар, список завдань, подій, контактів, справ, зустрічей по днях, тижнях тощо. Проте управління контролюючим модулем навіть для таких систем може виявитися ефективнішим на основі інших, самостійних технологічних засобів. Наприклад, при організації самостійної роботи студент може отримати в своє розпорядження програму, але для ефективнішої роботи необхідна взаємодія з викладачем, який очно або за допомогою електронної пошти може вчасно нагадати про необхідність підготовки до чергового тестування, відповісти на питання, оптимізуючи тим самим навчально-освітній процес.

Компонент рефлексії передбачає наявність умінь визначати межі відомого і невідомого з метою отримання невивчаючої інформації, критичність до дій та умінь, здатність співвідношення знань про свої можливості з вимогами діяльності і вирішуваними при цьому завданнями; здатність оцінювати якість, як кінцевого продукту, так і окремих етапів самостійної роботи, умінь вибрати адекватні форми і методи оцінки.

Визначені компоненти дозволили виявити необхідні психолого-педагогічні умови підготовки студентів до самостійної роботи. Зміст навчальних предметів впливають на специфіку організації самостійної роботи з кожного.

Виділимо загальні ознаки організації самостійної роботи:

- розвиток мотивації навчально-професійної діяльності, готовності до саморозвитку та самоудосконалення;
- формування базових понять з дисципліни, що забезпечують цілісність сприйняття даної галузі науки;
- розвиток загальнонаукових дій (узагальнення, абстрагування, порівняння тощо), рефлексії, прийомів самооцінки діяльності та її результатів;
- навчання прийомів, що полегшують обробку інформації (швидке читання, умінь конспектувати, складати тези тощо);
- виявлення суб'єктивного досвіду студентів, пов'язаного з різними способами обробки інформації;
- формування способів перекодування інформації (перехід від однієї форми знань до іншої);
- навчання навичкам планування своєї діяльності.

Перенесення вивчення основного змісту навчального матеріалу в площину самостійної діяльності студента, вимагає ретельної підготовки самого студента, набуття ним навичок різних форм самоосвіти. На ефективність організації самостійної роботи впливає також наявність чітких вказівок та рекомендацій для виконання різних видів самостійної роботи, передбачених програмою навчальної дисципліни. Слід звернути увагу, що особливого підходу вимагає підготовка різних видів електронних носіїв дидактичного матеріалу. Організація самостійної роботи передбачає також створення прозорої системи контролю та обліку успішності.

Вирішення названих дидактичних проблем у сучасному вищому технічному навчальному закладі передбачає, перш за все, активізацію самостійної роботи майбутніх фахівців під

керівництвом викладача. Викладач в цих умовах стає не тільки носієм інформації та знань, але і організатором творчої, самостійної роботи студентів, на основі якої відбувається професійне становлення майбутніх фахівців, відбувається розвиток рефлексії, набуває систематичного характеру процес самовиховання.

Враховуючи вище сказане, нами були визначені наступні форми організації самостійної роботи:

- навчання студентів різних форм самостійної роботи;
- підготовка спеціальної документації із створення методичної бази для самостійної роботи студентів;
- використання ефективних інформаційно-комунікаційних технологій для оптимальної організації самостійної роботи студентів.

Даний комплекс організаційної роботи дозволяє не тільки систематизувати і контролювати самостійну роботу студентів, але і забезпечити базу для прогнозування і контролю над якістю навчального процесу у цілому.

1. Биков В. Ю. Информатизація загальноосвітньої і професійно-технічної школи України, концептуальні засади і пріоритетні напрямки // Професійна освіта: педагогіка і психологія // Ченстохова-Київ. – 2003. – Випуск IV. – С. 501 – 514.
2. Вовчак І. С. Інформаційні процеси та комп'ютерні технології в менеджменті / Тернопіль : Карт-бланш, 2001. – 130 с.
3. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в підготовці майбутнього фахівця // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2002. – № 4 (8). – С. 61 - 67.
4. Ермолаева, В.И. Организация самостоятельной работы студентов на примере преподавания математики [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / В.П. Ермолаева. - Ульяновск, 2004. - 21 с.
5. Солдатенко М.М. Теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності: Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – 198 с.